

GÖTEBORGS UNIVERSITET

ÄRVDA TING

En studie av människors förhållande till sitt arvegods

Helena Waldenström

Kandidatuppsats i etnologi

15 hp, HT 2014

Handledare: Magnus Berg

Göteborgs universitet
Institutionen för kulturvetenskaper
Box 200
SE-205 30 Göteborg

Denna uppsats är allmän och offentlig handling.
Författaren har upphovsrätten och uppsatsen får inte
begagnas annat än för enskilt bruk utan författarens tillstånd.

ABSTRACT

This thesis examines the relationships between people and their inherited objects. By using theories about how objects can contain memories, undergo functional changes and can be seen as connections for maintaining a communication between the present and the past - between separate places and times - I have looked closer at the reason why inherited objects have been preserved by a specific person, how the inherited objects are used today compared to its origin use, which thoughts that exists about the object and its future, and also if any memories, stories, emotions and experiences are connected to it.

The material consists of four semi-structured interviews that were performed based on a guide for interviews, and also one written answer based on the same guide. All the studys participants have access to one or more inherited objects that they wanted to share their thoughts and stories about.

Keywords: heritage, inherited object, memory, connection, functional change.

1. INLEDNING	5
1.1 Syfte och frågeställning	5
1.2 Avgränsning	6
1.3 Metod och material	6
1.4 Reflexivitet och forskareetik	8
1.5 Disposition	9
2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	9
2.1 Huvudsakliga perspektiv	10
2.2 Tidigare forskning	11
3. MINNEN OCH EMOTIONER	14
3.1 Halsbandet som minne, som turföremål och som farmor	15
3.2 Egna och andras minnen av chiffonjén	17
4. FÖRBINDELSELÄNKAR	18
4.1 Bibeln, påskliljorna och vaggan som länkar	19
4.2 Tavlorna och nallen som länkar till farföräldrarna	21
5. FUNKTIONSFÖRÄNDRINGAR	24
5.1 Från nyttoföremål till prydnadsting	24
5.2 Dockornas väg från leksakslådan till vitrinskåpet	25
6. AVSLUTNING	27
7. KÄLLOR	31
7.1 Otryckta källor	31
7.1.1 Intervjuer	31
7.1.2 Skriftligt inkommet material	31
7.2 Tryckta källor	32
7.2.1 Litteratur	32
8. BILAGA	34
8.1 Intervjuguide	34

1. INLEDNING

När jag var barn bodde mina morföräldrar i en timmerstuga som morfar själv hade byggt mitt i den dalsländska skogen på Kroppefjäll. Utöver de rum som vanligtvis förekommer i ett hem, fanns det i denna timmerstuga också ett, som de själva benämnde det, finrum. Dörren till detta finrum var alltid stängd, men stundom då jag var på besök hos dem fick jag lov att ta mig en titt därinne, med mormors hand hårt hållandes i min. Rummet var litet och möblerat som ett flott och lyxigt vardagsrum med röd sammetssoffa, fåtöljer med vackert mönstrad textil, en chiffonjé, fina piedestaler och en byrå med marmorskiva. Ovanför bordet som fanns placerat mellan soffan och de båda fåtöjlerna hängde en vacker kristallkrona, på väggen satt svartvita fotografier på bortgångna släktingar och på byrån och chiffonjén trängdes bröllopsfotografier, torkade blombuketter och prydnadsföremål. Det mesta såg gammalt ut, men samtidigt inte nött. Jag vill minnas att jag var otroligt fascinerad av detta rum, av allt det vackra och fina som nästan mytiskt och hemlighetsfullt fanns gömt därinne, bakom den ständigt stängda dörren. Jag vill minnas att mormor berättade för mig att den största delen av föremålen, både möblemang och prydnadsting, tidigare hade tillhört släktingar till henne och morfar - att det till stor del var ett rum av arvegods. Således rörde det sig om ett finrum vari det fina arvegodset fanns, bland fotografier och minnen i form av torkade och sparade blombuketter. Det var ett finrum av arvegods som sällan brukades, som sällan ens beskådades av andra än mormor och morfar själva, och av mig som då och då kom på besök.

Jag har vid senare tillfällen, och då av andra släktingar, fått ta del av mer eller mindre skämtsamma utsagor om att detta rum endast skulle brukas den dag då kungen hade vägarna förbi. Det berättades, något skojfriskt, att till timmerstugans finrum skulle han föras, kungen, och att mormor skulle bjuda honom på kaffe i sin finaste servis - detta mitt i den dalsländska skogen på Kroppefjäll.

Mina korta visiter bland arvegodset i finrummet hos mormor och morfar är den huvudsakliga anledningen till valet av studieämne till denna kandidatuppsats, nämligen arvegods - om människors förhållande till sina ärvda ting.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna kandidatuppsats är att studera människors förhållande till sitt arvegods. Studien kommer att utföras med utgångspunkt i de huvudsakliga frågeställningarna om varför ett föremål finns bevarat hos en viss person, hur föremålet brukas idag jämfört med tidigare, vilka tankar som

förekommer kring föremålets framtid och vilka eventuella minnen, historier, känslor och erfarenheter som finns kopplade till föremålet.

1.2 Avgränsning

I studien ingår informanter som alla har tillgång till ett eller flera ärvda föremål och det är dessa informanters berättelser om och beskrivningar av sitt arvegods som står i fokus för studien. Den intervjuguide som ligger till grund för det empiriska materialet berör såväl förfluten som aktuell och kommande tid i den mening att informanterna har delgivit berättelser om och beskrivningar av föremålens historia samt minnen kopplade till föremålen, liksom föremålens nutida roll i informanternas liv och hem samt de framtida visioner som informanterna har kring föremålen. Det enda krav som jag hade på informanterna var att de skulle äga någon form av materiellt arvegods som de önskade berätta om. Utöver detta har inga avgränsningar gjorts varesig vad informanter eller typ av materiellt arvegods beträffar.

1.3 Metod och material

Det material som ligger till grund för denna kandidatuppsats består i huvudsak av fyra utförda intervjuer utifrån en intervjuguide samt ett skriftligt inkommet svar på samma intervjuguide. Intervjuerna utfördes semistrukturerat på så vis att de delvis grundades i formulerade samtalsämnen och -frågor, såsom strukturerade intervjuer, och delvis präglades av mer fritt löpande samtal, såsom ostrukturerade intervjuer (Fägerborg 2011:99). Jag valde att använda mig av en intervjuguide med samtalsämnen och -frågor som av informanten skulle betraktas som öppna och bjuda in till berättande samtal snarare än att bidra till en känsla av att alla ämnen och frågor i tur och ordning betades av. Texter och fotografier ur Gunnel Larsons *Gamla ting berättar* (1977) samt Kerstin Gunnemarks *Minnenas Galleri* (2004) kom att inspirera till utformningen av intervjuguiden, vilken delades in i ämnena Om föremålet, Minnen kopplade till föremålet, Berättelser kopplade till föremålet, Föremålets användningsområde samt Föremålets framtid. Kring varje ämne fanns en rad underämnen och -frågor att samtala kring eller under samtalets gång inspireras av.

Informanterna fann jag i min egen umgängeskrets; vissa av dem besvarade den efterlysning som jag gjorde i min egen logg på Facebook om att jag gärna ville komma i kontakt med personer som hade

tillgång till materiellt arvegods och kunde tänka sig att berätta om dessa, och andra tog jag direkt kontakt med då jag sedan tidigare hade vetskap om att de hade tillgång till ärvda föremål, vilka jag ville veta mer om. De personer som jag slutligen kom i kontakt med, och som kom att utgöra studiens informantskara, yttrade relativt omgående att de var positivt inställda till studien och mer än gärna ställde upp på att bli intervjuade om sitt arvegods. Då en av informanterna inte hade möjlighet att varken ses eller talas vid per telefon, men likväl ville bidra med material och jag i min tur var nyfiken på vad hon hade att berätta, löste vi bekymret genom att hon via e-post sände mig ett skriftligt dokument vari hon utifrån intervjuguiden berättade om flertalet ärvda föremål som hon hade i sin ägo. Intervjusamtalen med övriga fyra informanter spelades in med diktafon och ägde i tre av fallen rum i informanternas respektive hem, och ett av dem hemma hos mig själv. Då kontakten och träffarna med informanterna inte skedde på ett följdriktigt sätt utan skiljde sig åt vad beträffar intervjuplats och insamlingsmetod har beslutet tagits om att i uppsatsen inte använda fotografier på informanternas ärvda ting. Att vid den intervju som genomfördes hemma hos mig själv fotografera informantens medförda föremål anser jag hade varit att lyfta föremålet ur sin nuvarande kontext i informantens hem. Det hade, anser jag, varit motsägelsefullt gentemot den av informanten delgivna berättelse om vilken roll och plats föremålet idag spelar i sitt nuvarande hem. I bearbetningen av materialet transkriberades de bitar ur intervjuerna som verkade relevanta för kunskapsmål såväl som för studiens syfte (Fägerborg 2011:107), och då det i intervjuprocessen framkom att flertalet informanter önskade anonymitet i uppsatsen har beslutet tagits om att låta samtliga informanter gå under pseudonym (Pripp 2011:82).

Följande informanter har deltagit i studien:

Anna, kvinna född 1963

Eva, kvinna född 1965

Julia, kvinna född 1967

Erik, man född 1987

Sara, kvinna född 1991

1.4 Reflexivitet och forskareetik

”[...] forskaren måste reflektera över och ifrågasätta invant tänkande innan och under pågående fältarbete. Det kan handla om att hon eller han kritiskt reflekterar över sin egen forskningstradition och hur begrepp och kategorier används och uppfattas inom fältet.” (Pripp 2011:70).

Redan inför sammanställningen av intervjuguiden tog jag fasta på citatet ovan och har sedan dess, under såväl insamling som bearbetning av materialet, reflekterat över och ständigt påmint mig om det. Tidigt insåg jag att min egen uppfattning om och bild av arvegods - vad som hör eller kan höra därtill - med lätthet skulle kunna påverka arbetet, vilket motiverade mig att ideligen vara uppmärksam på vilka föreställningar, tankar och åsikter som tillhörde informanten och vilka som var mina egna. Då intervjuguiden sammanställdes kändes det viktigt att dess samtalsämnen och -frågor formulerades på ett sådant vis att de inte uppfattades som direkt ledande, utan istället bjöd in informanten till berättande och utsvävningar. ”[...] den främsta uppgiften är inte att ställa frågor utan att *få den intervjuade att berätta*”, menar Eva Fägerborg (2011:93). Resultatet av de semistrukturerat utförda intervjuerna kan nära inpå liknas vid samtal informanten och mig själv emellan, snarare än vid renodlade intervjuer där jag som intervjuare ställde frågorna vilka informanten besvarade. Med intervjuguiden som grund och utgångspunkt samtalade vi om de ärvda föremålen, och ständigt hade jag för avsikt att vara en god lyssnare som uppmärksammat, lyhört och deltagande tog mig an informantens utsagor (Fägerborg 2011:93).

Det är av yttersta vikt att följa god forskningsetik vid upprättande av och i arbete med vad Oscar Pripp benämner ”vetenskapligt hantverk” (Pripp 2011:80). Detta innebär att forskaren bör granska sitt material så transparent och allsidigt som möjligt samt redovisa resultaten ärligt och tydligt (Pripp 2011:80). Ytterligare en viktig aspekt att ta fasta på är de forskningsetiska skyldigheter som bland annat berör individskyddet, i vilket det ingår att forskaren informerar informanterna om projektet och de villkor som gäller vid deltagande i det (Pripp 2011:80f). Till individskyddet hör också att informera om bland annat anonymitetsskydd samt konfidentialitet (Pripp 2011:82f).

Jag var ytterst noggrann med att informera mina informanter om studiens syfte samt upplysa dem om deras fulla rätt att vara och förbli anonyma i den färdigställda uppsatsen. Jag såg dessutom till att inga frågor gällande studien, deltagande i den, anonymitetsskydd eller konfidentialitet lämnades obesvarade hos informanterna. Det inkomna materialet har jag granskat så allsidigt som jag har

förmått, och resultaten har, också det i enlighet med god forskningssed, redovisats ärligt och så tydligt som jag upplever att det har varit möjligt.

1.5 Disposition

Hittills i uppsatsen har jag redogjort för val av studieämne, studiens syfte och huvudsakliga frågeställning, vilka avgränsningar som har gjorts, vilken metod som har använts vid materialinsamlingen och vilket typ material som har inkommit samt hur jag under studiens gång har förhållit mig till reflexivitet och forskareetik. I nästkommande kapitel - *Teoretiska utgångspunkter* - redogör jag för vilka huvudsakliga perspektiv som ligger till grund för studien samt vilken tidigare forskning inom det aktuella forskningsområdet som jag har valt att förhålla mig till och inspireras av. Därefter följer kapitlet *Minnen och emotioner*, i vilket jag med stöd hos Nils-Arvid Bringéus och Kerstin Gunnemark behandlar och undersöker vilka känslor och minnen som kan finnas kopplade till föremål. I det efterföljande kapitlet *Förbindelselänkar* studeras, med stöd hos framförallt Margrit Wettstein, på vilket sätt föremål kan sägas fungera som länkar mellan människor, tider och platser. Därpå följer kapitlet *Funktionsförändringar*, vari föremål som går från att ha en funktion och innebörd till att tillskrivas andra eller helt nya undersöks, med övervägande stöd hos Nils-Arvid Bringéus. I det avslutande kapitlet *Avslutning* sammanfattas studiens olika delar och jag för däri också en diskussion kring hur komplext och mångdimensionellt en människas förhållande till ett föremål kan vara, samt kring hur ett ärvt föremål kan sägas besitta och tillskrivas långt fler än en enda betydelsefull beståndsdel som för en person fyller det med mening. Vad beträffar delgivna citat har jag tagit beslutet om att citat som är längre än två rader görs om till blockcitat. Denna princip förhåller jag mig till genomgående i uppsatsen, från det inledande kapitlet till det avslutande.

2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Jag har valt att använda mig av och ta fasta på tre specifika teoretiska perspektiv i analysen av materialet och i framställningen av analysen. Därtill har jag använt mig av tidigare forskning inom samma forskningsområde eller sådana som är snarlika mitt eget och låtit dessa agera inspiration. I detta kapitel presenteras de tre huvudsakliga perspektiv som jag har valt att ta fast på, samt den inom forskningsområdet tidigare forskningen som har kommit att få betydelse för studien.

2.1 Huvudsakliga perspektiv

”[...] vikten av att relatera tingen till människorna och människorna till tingen. Ett sådant studium är inte fixerat vid tingen i sig själva, utan dessa betraktas som bärare av uttryck eller symboler för mänskliga attityder och värderingar.” (Bringéus 1990:19).

Etnologen Nils-Arvid Bringéus talar om föremål ur brukarperspektiv och ägarperspektiv, och menar att det förstnämnda perspektivet är vitt skilt från ett funktionalistiskt bruksperspektiv, vilket relateras till människan som fysisk varelse snarare än som kulturvarelse (Bringéus 1990:21). Bringéus påpekar att det är just brukandet som ger människan ett förhållande till föremålen, och kopplar sedermera ägarperspektivet till hur föremål som, då de förvärvas, ofta upplevs som en produkt, men som blir en del av ägaren och dennes värld så snart de har använts tillräckligt mycket eller länge (Bringéus 1990:22f). Föremål kan, menar Bringéus, genomgå funktionsförändringar. De kan laddas om och få flera liv (Bringéus 1990:22), åldras snabbare än människor eller långsammare, och då ett föremål skiftar ägare uppstår en förändrad relation mellan människan och tinget (Bringéus 1990:29). Bringéus talar om att vissa föremål inte endast besitter ett marknadsvärde, utan också ett affektionsvärde och att människor kan ha emotionella förhållanden till föremål (Bringéus 1990:32f). Dock behöver ett emotionellt förhållande mellan människa och ting inte nödvändigtvis vara positivt laddat, menar Bringéus, utan kan likväl ha en negativ laddning, liksom den kan skilja sig mellan personer och även förändras över tid för en och samma person. Oavsett om känslobildningen är positivt eller negativt laddad menar Bringéus att det faktum att somliga föremål betyder mer än andra inte sällan beror på att de är starkt minnesladdade (Bringéus 1990:33).

Etnologen Kerstin Gunnemark har tagit fasta på minnesladdade föremål, som också Nils-Arvid Bringéus berör, och förklarar att föremål på ett påtagligt sätt kan väcka minnen till liv (Gunnemark 2004:21). Gunnemark menar att föremål kan agera hjälpmedel och redskap i minnesbearbetning (Gunnemark 2004:111) och således utgöra förbindelselänkar mellan människor, tid och rum (Gunnemark 2004:21). I de muntliga och skriftliga berättelser som omgärdar ett föremål - i detta fall ett arvegods - avspeglas en människas personliga minnen, och på detta vis, menar Gunnemark, blir denne både förvaltare och förmedlare av det egna kulturarvet (Gunnemark 2004:21).

”[...] de egna minnena blir inte bara något nästkommande generationer kan ta del av, de representerar också något för berättaren i nuet. Historien förblir levande för den som upprätthåller, brukar och förmedlar den.” (Gunnemark 2004:112).

Etnologen Margrit Wettstein talar, liksom Kerstin Gunnemark, om förbindelselänkar och menar att föremål kan fungera som länk mellan människor av olika generation såväl som mellan levande och döda, mellan olika tider och olika platser (Wettstein 2009:121). Wettstein menar att ”föremålen skapar relationer till de frånvarande” (Wettstein 2009:120) och att ett föremål som tidigare tillhört en person som inte längre finns närvarande personifieras, vilket hjälper till att upprätthålla en kommunikation med den frånvarande (Wettstein 2009:121). Wettstein talar om att föremål kan genomgå olika stadier, att de kan skifta användningsområde efter behov och situation och genomgå omladdningar (Wettstein 2009:134f), vilket kan jämföras med Nils-Arvid Bringéus teori om hur föremål kan genomgå funktionsförändringar - hur de kan laddas om och få flera liv (Bringéus 1990:22). Vidare menar Wettstein att föremål är emotionellt laddade, vilket också både Bringéus och Gunnemark redogör för; att de på ett vis kan ses som en slags fästanordning för multipla berättelser, och att de faktiskt *gör* någonting med sin ägare eller brukare (Wettstein 2009:137).

Jag har i denna uppsats och i analysen av det inkomna materialet valt att ta fasta på den av Bringéus teori om hur föremål kan genomgå funktionsförändringar, liksom på hur förändringar människa och ting emellan kan uppstå och hur dessa kan te sig. Jag vill också, med utgångspunkt i Bringéus såväl som Gunnemarks teori om hur föremål kan vara minnesladdade, visa på hur arvegods kan vara omgärdade av egna såväl som andras minnen och, med stöd i Wettsteins teori om hur föremål kan fungera som länkar mellan människor, liv och död, platser och tider, visa på hur de ärvda föremålen kan sägas upprätthålla en slags kommunikation mellan det närvarande och frånvarande.

2.2 Tidigare forskning

”Den etnologiska föremålsforskningen har nästan helt varit knuten till bondesamhället” (Bringéus 1990:19) inleder etnologen Nils-Arvid Bringéus kapitlet ”Människan och föremålen” i *Människor & föremål* (1990), utgiven i samverkan mellan Etnologiska institutionen vid Umeå universitet och Kungliga Skytteanska Samfundet, och förklarar vidare att etnologin stundom har kallats för ”the study of the concrete”. Det är möjligt att ta och känna på föremål, vilka till skillnad från

avbildningar har en tredje dimension och döljer en bakomliggande mental process (Bringéus 1990:20). Folklivsforskarna Åke Daun och Agne Furingsten förklarar i inledningen av *Ting, kultur och mening* (1995) att föremålsforskningen under 1900-talets senare kvartssekel har ”tilldragit sig begränsat vetenskapligt intresse bland etnologer” (Daun & Furingsten 1995:5). Daun och Furingsten förklarar vidare att forskningen främst har fokuserat på människan och på hur föremål har kommit att omforma människans liv och allting som hör därtill, och att den i andra sammanhang har lyft de tillskrivna innebörder, betydelser eller symboliska laddningar som kan omgärda föremål (Daun & Furingsten 1995:5f). Såväl *Ting, kultur och mening* (1995), i vilken folklivsforskare lyfter och behandlar undersökningar och perspektiv på meningsladdade föremål, som *Människor & föremål* (1990), vari etnologer lyfter nordisk föremålsforskning och på ett mångskiftande vis behandlar materiell kultur, har jag använt mig av i syfte att bilda en uppfattning om och förståelse för hur föremålsforskningen inom etnologin har kommit att te sig över tid. För att skapa en förståelse för den inom ämnet mer aktuella och nutida forskningen har *Fråga föremålen* (2014), vari författarna består av såväl etnologer som historiker, arkeologer, konstvetare, vetenskapshistoriker, ekonomhistoriker, litteraturvetare och museiintendenter, samt den av Institutet för språk och folkminnen utgivna *Talande ting* (2014), i vilken etnologer och folklorister från tre nordiska länder presenterar sina forskning kring materialitet och narrativitet, kommit att fungera som komplement till de något äldre *Ting, kultur och mening* (1995) och *Människor & föremål* (1990). Just Bringéus kapitel ”Människan och föremålen” i *Människor & föremål* (1990) har kommit att spela en stor betydelse för min studie, främst av den anledning att funktionsförändringar som föremål kan genomgå lyfts och fokuseras, och just sådana funktionsförändringar är någonting som informanterna i min studie bekräftar i berättelserna kring sitt arvegods.

Etnologen Kerstin Gunnemark inleder det första kapitlet i sin *Minnenas Galleri* (2004) med att berätta att boken ”handlar om saker av skilda slag, material och funktion” (Gunnemark 2004:11) och menar att dessa saker, både de vi en gång i tiden har ägt och de vi brukar idag, utgör delar av vårt kulturarv (Gunnemark 2004:11). I *Minnenas Galleri* (2004) är just kulturarvet ett genomgående tema, och en målsättning med boken, skriver Gunnemark i dess epilog, är att uppmärksamma och ifrågasätta det förhållningssätt och den inställning till vardagslivets rekvisita om att ”endast de ålderstigna, riktigt gamla tingen kan ingå i vårt kulturarv” (Gunnemark 2004:113f). Även minnen, som Gunnemark menar kan omgärda föremål, spelar en central roll i boken. Gunnemark talar om att föremål är bra att tänka med och att de kan fungera som redskap och hjälpmedel i minnesbearbetning (Gunnemark 2004:111) - och kanske att den, vilket står skrivet i dess

baksidetext, kan vara användbar inte minst för personer som arbetar inom äldreomsorgen. *Minnenas Galleri* (2004) har kommit att spela en stor roll för min studie, framförallt då informanterna i sina berättelser i många fall lyfter just minnen som de har i koppling till sina ärvda föremål.

Ytterligare ett verk, en avhandling, som har kommit att spela en större roll för studien är *Liv genom tingen* (2009), i vilken författaren och etnologen Margrit Wettstein lägger fokus på relationen mellan människa och föremål. I *Liv genom tingen* (2009) lyfts berättelser om vad föremål kan komma - och har kommit - att betyda för människor i svåra stunder, exempelvis för de som förlorade anhöriga i attacken mot World Trade Center i september 2001 eller för de som flydde undan nazismen. Wettstein förklarar i inledningen att ”studien handlar om människor och föremål, och hur människor med hjälp av tingen hittade tillbaka till livet” (Wettstein 2009:11) och beskriver att vad som ligger till grund för den är föremålets betydelse för elva personer som upplevt dramatiska förändringar i sina liv (Wettstein 2009:11). Wettstein talar om att föremål kan fungera som länk mellan generationer, mellan liv och död, mellan olika tider och skilda platser (Wettstein 2009:121), och det är främst dessa förbindelselänkar som gör *Liv genom tingen* (2009) relevant för min studie då informanterna i sina utsagor stundom återkommer till sådant som kan förstås och förklaras med hjälp av dessa.

I etnologen Clas Bergvalls avhandling *Liv, lust och mening* (2007) undersöks de tankar, känslor och bilder som lyfts fram i berättande kring krukväxter. Trots att Bergvall inte berör föremål som sådana har den ändå kommit att spela en väsentlig roll för mig i min studie. Då Bergvall presenterar en mångdimensionell bild av människors förhållande till sina krukväxter, och syftet med min uppsats är att studera människors förhållande till sitt arvegods, har avhandlingen framförallt haft betydelse för mig i mötet med informanterna och under bearbetningen av det inkomna materialet, då för att stärka förståelsen för på vilka sätt - och att - människor faktiskt har tankar om, känslor för och bilder av *ting*, krukväxter såväl som arvegods. Flertalet institutioner har medverkat i och bidragit till *Svåra saker* (2006), vari frågor om vilka föremål och historier som överlever i museers magasin och arkiv, och vilka som överlever i människors hem och berättelser, behandlas. I kapitlet ”Besökarnas svåra saker” är det möjligt att ta del av korta berättelser om olika föremål som på ett eller annat vis har varit - eller är - svåra för de respektive informanterna att förhålla sig till. Just kapitlet ”Besökarnas svåra saker” i *Svåra saker* (2006) har kommit att ge mig en bredare förståelse för hur vissa föremål som för gemene man kan verka till synes alldagliga och enkla har kommit att bli svåra och komplexa för vissa personer. I *Överflöd* (2006), Kulturens årsbok från 2006, medverkar bland annat etnologer såväl som arkeologer, kulturhistoriker, konservatorer och antikvarier där de i sina

respektive texter berör känslor människors ställs inför i livet, och vilka gränser som finns och dras mellan klenoder och skräp, mellan förnyelse och förslitning. Genom *Överflöd* (2006) har jag tilldelats fler och mer omfattande perspektiv på vilka känslor som kan finnas kopplade till föremål, vilket för studien har inneburit ett mer mångfacetterat innehåll.

”Det handlar om hur vi umgås med alla våra ting, minnen och tankar. Det handlar om hur vi sorterar och drar upp gränser mellan det brukbara och värdefulla - och det som ska gömmas undan eller kastas bort. Hur vi hanterar det överblivna och övergivna. Om känslor av nostalgi, vanmakt, motvilja, förtjusning eller sorg.” (Alin & Åkesson 2006:5f).

I *Gamla ting berättar* (1977) behandlas frågor om hur föremål såsom slagan, snusdosan och trätallriken såg ut, tillverkades och brukades förr i tiden, vad som omsvärmade dem och hur människor tänkte om dem. Boken, vari fotografier varvas med citat och författaren Gunnel Larsons egna minnen, har för min studie främst spelat en roll vid upprättande av intervjuguiden, där den med sina fotografier och frågeställningar har kommit att vara en betydande inspirationskälla. Också texter och fotografier ur Kerstin Gunnemarks *Minnenas Galleri* (2004) har kommit att inspirera till intervjuguiden. Ytterligare inspiration till studien har samlats in från *Tycke och smak* (1996) vari sju etnologer diskuterar vardagslivets estetik utifrån ett kulturteoretiskt perspektiv, Kerstin Gunnemarks *Ung på 50-talet* (2006) vari brytningstiden diskuteras utifrån berättelser om människor och ting, *Ur svenska hjärtans djup* (2010) i vilken etnologen Mattias Frihammar söker svar på frågeställningarna om vad människor gör med kunglighet och vice versa, samt *Minnesmärken* (2007) vari kulturforskare ur olika vinklar diskuterar minnesmärken. Dessa verk spelar dock ingen avgörande roll för studien eller arbetet med den, utan bör främst ses som, vilket tidigare nämnts, en inspirationskälla vad beträffar val av studieämne, sammanställning av intervjuguide samt vägvisare till andra forskare och annan litteratur inom det gällande forskningsämnet.

3. MINNEN OCH EMOTIONER

Informanterna som har deltagit i studien har alla tillgång till ett eller flera materiella arvegods. Föremålen är av olika slag, har brukats på skilda sätt och har funnits i de respektive informanternas ägo olika länge. I detta kapitel redogörs vilka känslor och minnen - egna såväl som andras - som

kan finnas kopplade till ett föremål. Berättelserna i kapitlet är återgivna av två av informanterna, och det är deras respektive arvegods - ett halssmycke och en chiffonjé - som fokuseras.

3.1 Halsbandet som minne, som turföremål och som farmor

”Minnet av när farmor visade mig halsbandet och skakade på det för att framkalla det där plingande ljudet är väldigt starkt och glatt. Det är väl också därför jag är så glad att jag har kvar det hos mig. Nu kan jag skaka på det lite då och då, när jag själv vill, och minnas och känna den där stunden med farmor.” - Sara, född 1991.

Då Saras farmor för sex år sedan gick bort fick hon och hennes bror välja ut varsitt föremål i farmoderns lägenhet att behålla som minne. Sara valde en halsberlock i form av en jordglob, fäst i ett svart band, innehållandes en pingla. ”Jag visste direkt att det var halsbandet jag ville ha”, berättar Sara och återger det enda minne som hon har av halsbandet från då farmodern fortfarande levde:

”När jag var liten, kanske sex år eller så, plockade farmor fram halsbandet och skakade på berlocken. Jag blev så fascinerad av det där plingande ljudet. Något annat minne har jag inte av det från när farmor levde.” - Sara, född 1991.

Sara kan inte erinra sig att hon någonsin såg sin farmor bära halsbandet då hon ständigt bar ett och samma, och hon önskar få veta mer om det och om varifrån det kommer:

”Farmor och farfar kom till Sverige från Ungern i slutet av femtiotalet. De ska inte ha haft så mycket med sig hit, så kanske att halsbandet är köpt i Sverige. Jag ska höra med pappa och hans systrar om de har något minne av det.” - Sara, född 1991.

Sara berättar att hon hade tyckt mycket om ifall det fanns fler minnen än hennes enda av halsbandet från när farmodern levde och menar att det, om så är fallet, hade skänkt ännu mer liv till det. ”Halsbandet hade blivit ännu mer farmor då”, säger hon. Kerstin Gunnemark menar att föremål på ett påtagligt sätt kan väcka minnen till liv (Gunnemark 2004:21). Genom att titta eller känna på föremål ställs vi inför uppgiften att försätta dem i en kontext vari vi själva varit delaktiga

(Gunnemark 2004:21), precis som för Sara då hon genom sitt minne av halssmycket placerar det i den lägenhet där farmodern bodde när Sara var barn, hur farmodern plockade fram det och höll det i sin hand medan hon skakade på det, hur ljudet av plingan fascinerade Sara och hur hon sedan dess har känt hur mycket det påminner om farmodern. Sara beskriver minnet av då farmodern visade halsbandet som starkt och glatt, och berättar att hon är glad att hon valde just det föremålet av alla så att hon, när hon vill, kan få känna och minnas den stunden som hon upplevde med sin farmor och hur hon reagerade på halsbandets plingande ljud. Nils-Arvid Bringéus förklarar att det faktum att vissa föremål är mer betydelsefulla än andra inte sällan beror på att de just är starkt minnesladdade (Bringéus 1990:33). Det emotionella förhållande som Sara har till sitt från farmodern ärvda halssmycke är positivt laddat, men Bringéus trycker på att emotionella förhållanden också kan vara negativt laddade, liksom förhållandet mellan olika personer och samma föremål kan ha vitt skilda laddningar (Bringéus 1990:32f). Med andra ord kan Saras pappa och fastrar ha helt andra, och även de emellan vitt skilda, förhållanden till smycket.

”Idag är halsbandet min absoluta tursak av alla tursaker. Jag använder det när det verkligen behövs lite extra, både tur och kraft och lugn och positiva tankar. Jag kan ibland tänka att det aldrig kan gå åt skogen när jag har det på mig. Åtminstone inte käpprätt åt helvete.” - Sara, född 1991.

Under de sex år som har gått sedan Saras farmor gick bort har halsbandet, för och av Sara, kommit att tilldelas något av en ny innebörd och funktion. Sara berättar att halsbandet för henne ”[...] har fött idén om att man faktiskt kan ha tursaker [...]” och återger hur hon till en början var så rädd om smycket att hon knappt vågade använda det, men att hon efter ett tag började bära det då hon skulle ta sig an sådant som hon upplevde extra tungt och jobbigt: ”Jag hade på mig det när jag skrev min första salstenta. Och när jag gjorde min tredje uppkörning för körkortet”. Hon förklarar att det inte handlar om att farmodern är där och stöttar, utan att hon endast ser det som ett tursmycke. Tidigare kunde hon aldrig tänka sig att använda det vid andra tillfällen än vid sådana som kräver extra tur, men nu tänker hon annorlunda: ”Jag skulle absolut kunna bära det på mitt bröllop. Det tänker jag göra, när den dagen kommer, och då skulle det vara i syfte att farmor får vara med där och då”. Bringéus förklarar att föremål kan genomgå funktionsförändringar, att de kan laddas om och få flera liv (Bringéus 1990:22). De kan komma att få högre eller lägre status, komma att användas inom helt andra områden än tidigare eller tilldelas nya eller andra symboliska laddningar (Bringéus 1990:22). Vad Saras halsband beträffar har det tillskrivits en ny funktion, nämligen den som turföremål. Att

Sara dessutom tänker annorlunda kring smycket idag i jämförelse med tidigare, och kan tänka sig att bära det vid fler tillfällen nu än förr, tyder på vad som tidigare nämnts om emotionella förhållanden; Bringéus menar nämligen att ett emotionellt förhållande en människa och ett ting emellan inte är statiskt, utan kan komma att förändras över tid (Bringéus 1990:33). Till en början var halsbandet för Sara endast ett fint minne efter farmodern men besitter idag också funktionen som turföremål och kan också, vid särskilda tillfällen, komma att ses som farmodern personifierad.

3.2 Egna och andras minnen av chiffonjén

”Pappa har berättat om när han som barn rengjorde sitt luftgevär på nedervåningen i huset där de bodde och råkade skjuta av ett par skott som gick rakt upp genom taket till övervåningen och in i chiffonjén. Kulhålen syns än, på ena kortsidan, och kulorna sitter väl kvar i träet.” - Eva, född 1965.

I slutet av 1980-talet ärvde Eva en chiffonjé i massiv ek efter sina föräldrar som idag står placerad i hallen i hennes lägenhet. I den bastanta möbelns tre stora lådor förvarar hon bland annat handdukar och sängkläder, och i de mindre lådorna inuti finns bland annat fotografier, tidningsurklipp - framförallt födelse- och dödsannonser - och en samling äldre mynt. ”Det är en redig och bra förvaringsmöbel. Det är knappt så att jag minns vad som finns i den. Den sväljer mycket, både på gott och ont”, säger Eva och skrattar. Hon har fått det berättat för sig att det var hennes farfars far som köpte chiffonjén av en bysnickare, och inuti står året 1881 skrivet.

”Sedan hade farmor och farfar den hemma hos sig, och det var ju då pappa som liten råkade skjuta i den med luftgeväret. När pappa hade träffat mamma stod den i deras sommarstuga, och det var därifrån den kom till oss. Det hade varit så kallt och fuktigt i mammas och pappas stuga att de inte ville ha den kvar där. När den flyttats hit började det knäppa och knaka i den konstant, antagligen för att den torkade” - Eva, född 1965.

Eva och hennes sambo bor tre trappor upp i sitt lägenhetshus, och det var just sambon och Evas far som skulle bära upp möbeln. Hon skrattar när hon berättar om det:

”Jag tror på riktigt att de trodde att de skulle dö när de bar upp den. Den väger ju hur mycket som helst. Ingen enkel match direkt. Sambon brukar skoja om att den minsann får ingå i lägenheten när vi säljer den, för han vägrar bära ner den. Den har flyttats runt härinne också, och inför varje gång har det varit lite gruvsamt. Än är alla ryggar hela i alla fall!” - Eva, född 1965.

”Precis när vi hade fått ta över chiffonjén letade vi igenom den efter lönnfack. Det har säkert mamma och pappa gjort också. Dessvärre hittade vi ingenting. Lite tråkigt faktiskt. Det hade varit roligt att hitta något gammalt och bortglömt i den.” - Eva, född 1965.

Evas chiffonjé omgärdas av hennes egna såväl som av andras minnen av den. De minnen av upplevelser och erfarenheter kopplade till möbeln som hon muntligt har fått ta del av från andra har, tillsammans med de egna återberättade minnena, blivit till berättelser som kan sägas omgärda möbeln. Gunnemark menar att arvegods som människor efterlämnar i stor utsträckning omgärdas av muntliga såväl som skriftliga berättelser, och att dessa människors personliga minnen då avspeglas i berättelserna (Gunnemark 2004:21). För de som upprätthåller, brukar och förmedlar historien förblir den levande (Gunnemark 2004:112), menar Gunnemark, och de blir på samma gång både förvaltare och förmedlare av det som berört dem i vardagen - deras eget kulturarv (Gunnemark 2004:21). Genom att Eva upprätthåller och förmedlar de minnesavspeglade små berättelserna om hur hennes farfars far i början av 1880-talet beställde chiffonjén av en bysnickare, hur hennes pappa oavsiktligt sköt med luftgevär in i den, hur den råkade ut för kyla och fukt i föräldrarnas sommarstuga och ljudligt torkade upp hemma hos Eva och hennes sambo efter att sambon och fadern väl hade lyckats kånka upp den i lägenheten, och hur de utan större framgång letade igenom den i jakt på lönnfack, blir hon just såväl förvaltare som förmedlare av ett materiellt arvegods - ett kulturarv, sitt kulturarv.

4. FÖRBINDELSELÄNKAR

I föregående kapitel behandlades berättelser om vilka känslor och minnen som kan omgärda föremål. I detta kapitel lyfts tre informanternas återgivna berättelser om sina respektive ärvda föremål - bland annat en bibel, en vagga, tavlor samt en nalle - och det förs en invävd diskussion kring hur vissa föremål verkar ha förmågan att fungera som förbindelselänkar mellan det frånvarande och det närvarande, liksom mellan olika generationer, skilda platser och olika tider.

4.1 Bibeln, påskliljorna och vaggan som länkar

”Någonting som jag inte direkt har fått i arv men som betyder väldigt mycket är ett par vackra påskliljor som jag har i min rabatt. Jag grävde upp dem där min mormor bodde som ung och jag inbillar mig att det var hon som satte lökarna. Detsamma är det med en buskros som jag kallar för Gottfrid. Den är också från mormors trädgård, och hennes bror hette just Gottfrid. Både påskliljorna och rosbusken blommar varje år. Vilken känsla! Som att ha tagit hela mormor och hennes ungdomshem hit till min och min familjs egen trädgård!” - Anna, född 1963.

Anna är född och uppväxt i samma socken som både sin mor, mormor och mormors mor och bor nu i vuxen ålder i grannsocknen, endast ett par mil därifrån. Hon berättar att avstånden mellan hennes, hennes mors, mormors och mormors mors exakta födelseplatser i den lilla socknen är korta:

”[...] det känns fint att veta att vi allihop har traskat samma små skogsstigar, trots att mycket har förändrats sedan min första levnadstid på 1960-talet och då min mormors mors föddes nästan hundra år tidigare, på 1870-talet” - Anna, född 1963.

Annas mormors mor fick sammanlagt sju barn, och namnen på dessa finns nedtecknade i den bibel som Anna har fått arva efter henne. ”Jag har fått höra att hon var väldigt religiös och gick till sockenkyrkan varje söndag. En bra bit! Hon ska ha ägnat sig åt handarbete under tiden, och hade säkert med sig sin bibel”, berättar Anna och tillägger att hon inte vet om det var vanligt förekommande att barnens namn nedtecknades i biblarna förr i tiden, men att:

”[...] det känns så bekräftande på något vis, att namnen står däri, min mormors och hennes syskons, och att jag vet så mycket om henne. Som att vi är sammanlänkade, hon och jag, genom bibeln med namnen, allting jag har fått höra om henne och att vi föddes och växte upp på samma plats. Det trots att hon dog flera år innan jag föddes [...]” - Anna, född 1963.

Föremål kan, menar Margrit Wettstein, fungera som länkar mellan människor, mellan olika tider eller olika platser (Wettstein 2009:121), vilket såväl påskliljorna och buskrosen i Annas

trädgårdsrabatt som bibeln från hennes mormors mor är exempel på. Bibeln länkar samman Anna med sin mormors mor, och också med den plats där hon är född och uppväxt. Också påskliljorna och buskrosen verkar för Anna ha en slags sammanlänkande effekt - i det fallet till mormodern - och som Wettstein beskriver kan föremål fungera som länkar även mellan det levande och det döda (Wettstein 2009:121); de kan sägas skapa relationer till och upprätta en kommunikation med de frånvarande (Wettstein 2009:120). Oftast är det inte föremålet i sig som är det centrala, menar Wettstein, utan snarare känslan av att tinget innehåller en liten del liv av personen som tidigare ägde och brukade det (Wettstein 2009:121). För Anna är det alltså inte påskliljorna eller buskrosen i sig som står i centrum, utan vad som har betydelse är att de kommer från mormoderns trädgård och - kanske än mer betydelsefullt - att det finns en chans att det var mormodern själv som planterade och satte dem där i sin ungdoms dagar.

”Vaggan är ett arvegods från farfars sida av släkten och jag har den framme som dekoration i vardagsrummet med krukväxter i. Jag tycker så mycket om den, av flera anledningar. Dels är den ju jättefin, tycker jag, och dels är det bara känslan av att den har funnits så länge i släkten. Det känns som att den binder samman flera generationer, och jag hoppas verkligen att mina barn vill ta över den i framtiden.” - Julia, född 1967.

Den vagga i trä som Julia har ärvt efter sin farfars sida av släkten är intakt, om än något nött, och har tillverkningsåret 1833 elegant inskrivet på ena kortsidan som ännu är blåmålad:

”Den har varit målad i blått så länge jag kan minnas, men från början var den nog i en helt annan färg, om ens i någon färg alls, fast nu är mycket av färgen bortskavd, men det är väl inte så konstigt, så väl använd som den är” - Julia, född 1967.

Både Julia och hennes två äldre systrar låg i vaggan som barn under 1960-talet, och hon vet att många på faderns sida har använt den. När hon själv fick barn för tolv respektive sju år sedan var det dock aldrig tal om att använda vaggan:

”Mina barn har legat i vanliga, säkra och moderna spjäsängar. Det fanns inte på kartan att använda vaggan till dem, och de kommer antagligen och förhoppningsvis inte använda den till sina egna barn heller” - Julia, född 1976.

Hon hoppas ändå på att barnen vill ta över den i framtiden så att den fortsätter sin resa genom släkten: ”Det känns som att den binder samman flera generationer [...], och det får gärna fortsätta”. Liksom tidigare omnämnda Annas påskliljor, buskros och bibel har Julias ärvda trävagga funktionen som förbindelselänk - någonting hon själv vittnar om då hon beskriver känslan av att den binder samman flera generationer i släkten. Som Wettstein förklarar kan föremål fungera som länkar även mellan människor tillhörande olika generationer (Wettstein 2009:121), och i stort kan det betraktas som att tingen har en förmåga att rentav suddat ut gränser mellan det som har förflutit och det som närvarar, liksom mellan borta och hemma och just också mellan liv och död (Wettstein 2009:134).

4.2 Tavlorna och nallen som länkar till farföräldrarna

”Hon målade garanterat långt över hundra tavlor, farmor, men det var aldrig någon som fick se henne måla, utom möjligtvis farfar då. Att måla var hennes stora hobby och både jag, mina föräldrar, min faster och mina kusiner har fått så många tavlor, både i julklapp och i födelsedagspresent. Det var mest motiv av blommor, arrangerade på olika sätt. Frukter och bär målade hon också och till jul kunde det vara granar och pepparkakor.” - Erik, född 1987.

Då Erik för drygt två år sedan skulle lämna sitt föräldrahem för att flytta till en egen lägenhet bad han sina föräldrar om att få gå igenom de omkring trettio tavlor som förvarades i husets källare efter hans farmor. ”De har väldigt många tavlor på väggarna, mamma och pappa, och i princip alla har farmor målat [...]”, berättar han och tillägger att “[...] och de som det inte finns någon plats för, eller som de kanske bara inte vill ha framme, förvarar dem i källaren”. Tillsammans med sin blivande sambo valde Erik ut tre stycken tavlor med äppelmotiv - alla signerade med farmoderns namn och årtalen 1984 respektive -92 och -93 - och idag hänger de över en byrå i hallen i deras tvårumslägenhet. Han berättar att hans farfar tillverkade ramar till alla de tavlor som farmodern målade: “[...] det är bara enkla träramar. Inget exklusivt alls. Farmor ville ha det så, enkelt och bra. Hon tyckte inte att de var värda en bättre eller finare inramning”. Erik och hans sambo valde att behålla ramarna som farfadern hade snickrat ihop “[...] men vi bestämde oss för att måla dem svarta för att de skulle passa in bättre och matcha den övriga inredningen”, säger han. Erik har inga direkta minnen kopplade till tavlorna som idag hänger i hans hall, och han såg aldrig sin farmor måla. Han förklarar dock att de för honom har blivit ett slags bevis på att farföräldrarna har funnits:

”Tavlorna blir som en påminnelse om dem. Ett bevis på deras existens. Och det är viktigt för mig att ha det, ett konkret bevis och en tydlig påminnelse, så att jag inte glömmer dem. Jag vill inte att de ska försvinna helt, och det känns inte som att de kan det så länge tavlorna finns kvar här, trots att de har varit borta sedan flera år nu.” - Erik, född 1987.

”När jag var runt åtta och skulle sova över i farmor och farfars stuga berättade dem att de hade kommit överens om att jag skulle få döpa nallen som satt på ryggstödet till deras soffa. Från en liten kopp hällde farmor vatten på nallens huvud, som om det var ett riktigt dop vi var på, och så bestämde jag att han skulle få heta Per.” - Erik, född 1987.

Förutom tavlorna med äppelmotiv har Erik också en gosedjurnalle efter farföräldrarna. Som barn fick han döpa nallen och han minns hur den alltid satt på ryggstödet till farföräldrarnas soffa, först i deras stuga och senare, då farmodern hade gått bort, i deras lägenhet. För sex år sedan, då även farfadern gick bort, fick nallen följa med Eriks föräldrar hem efter att de hade tömt och rensat lägenheten på bohag, och sedan dess har nallen, vid namn Per, funnits hos Erik.

”När jag tänker på Per förs jag tillbaka till stunden då jag var med dem i stugan, vid dopceremonin. Jag tänker på att jag var tillsammans med dem, och jag tänker på vilka varma människor de var.” - Erik, född 1987.

Erik berättar att ”[...] också Per finns kvar hos mig för att på något sätt levandegöra farmor och farfar, för att de inte ska försvinna. Det är den främsta anledningen till att både tavlorna och Per finns här”. Såväl tavlorna som nallen är tydliga exempel på sådana föremål som enligt Wettstein kan fungera som länkar, och i Eriks fall handlar det om en länk till de bortgångna farföräldrarna - en upprätthållen kommunikation mellan dem och Erik, trots att de inte längre är närvarande (Wettstein 2009:121). Wettstein menar att föremål kan ha en läkande effekt på människor som gör det möjligt för dem att gå vidare, samtidigt som de också besitter en förmåga att binda samman minnesfragment av händelser, erfarenheter och situationer till någonting överskådligt och meningsfullt istället för någonting kaosartat och ogreppbart (Wettstein 2009:136). För Erik har tavlorna och nallen kommit att bli påminnelser om tiden då farföräldrarna fanns närvarande och om hur de var som personer, och föremålen är nödvändiga just för att han inte ska förlora greppet om dem. Så länge tavlorna hänger där på väggen och nallen pryder sin plats på sovrumsbyrån - med andra ord, så länge länkarna finns där - verkar bilden av farföräldrarna och minnena av dem för Erik

vara överblickbara, bekymmerslösa och samlade. Kommunikationen upprätthålls och fungerar.

Ett föremål efter farföräldrarna som Erik omnämner men själv inte äger är en liten bjällra som hans föräldrar plockar fram varje jul:

”Pappa har berättat att farmor och farfar, när pappa och hans syster var barn, gick runt i lägenheten i juletid och ringde in julen i varje rum. Förklarade julen påbörjad, på något vis. När jag var liten gjorde vi likadant, mamma och pappa och jag, för pappa fick ta över bjällran när jag föddes.” - Erik, född 1987.

Erik förklarar att vidhållandet av traditionen av julinringningen också känns som ett sätt att upprätthålla förbindelsen med farföräldrarna: ”Bjällran spelar ju en viss roll, såklart, men egentligen är det ju handlingen som är betydelsefull. Bjällran blir mest ett redskap, men ändå viktig”.

”[...] pappa har sagt att jag får ta över bjällran när jag får barn och att vi får föra traditionen vidare. Det gör jag gärna! Det vore fint och skulle kännas bra att få knyta an till farmor och farfar på det sättet igen, nu när de inte längre finns, och låta mina barn ’bekanta sig’ med dem. Hur tokigt det än låter.” - Erik, föd 1987.

Han förklarar att då båda farföräldrarna fortfarande levde firades varje julafton hemma hos dem tillsammans med hans faster och kusiner, med mycket mat, levande ljus i granen och små korgar fyllda med godis som delades ut till alla barn. Han återger hur de alla till en början samlades i köket och hur glasörrarna intill vardagsrummet var stängda och förseglade med tidningspapper:

”Medan vi andra satt i köket och drack glögg var farmor och farfar i vardagsrummet och tände så många stearin- och värmeljus som det bara gick, som en mysig överraskning, och ibland försökte man tjuvkika lite mellan tidningarna.” - Erik, född 1987.

”[...] det var alltid så storslaget juligt, på deras speciella sätt och precis i enlighet med hur de var. Det kanske är lite därför som julinringningen känns så fin också, för det var verkligen typiskt farmor och farfar att göra det mesta av julen.” - Erik, född 1987.

5. FUNKTIONSFÖRÄNDRINGAR

I de föregående kapitlen har berättelser om vilka känslor och minnen som kan omgärda föremål behandlats, liksom hur föremål kan sägas fungera som förbindelselänkar mellan liv och död, olika generationer, skilda platser och olika tider. I detta kapitel lyfts tre av informanternas återgivna berättelser om hur deras respektive ärvda ting - bland annat en spinnrock, en kaffekvarn och en uppsättning babushkadockor - har kommit att genomgå funktionsförändringar; hur de har gått från att ha en funktion och innebörd till att tillskrivas nya slags funktioner och meningar. I kapitlet om minnen och emotioner ges ett exempel på hur ett föremål kan sägas genomgå en funktionsförändring, och i detta kapitel tas beskrivningen av förändringsprocessen ett steg längre.

5.1 Från nyttoföremål till prydnadsting

”Jag har ärvt en spinnrock från pappas sida av släkten och i flera år stod den som dekoration på golvet i mitt vardagsrum. Jag tyckte om den länge och så, men sedan tröttnade jag och kände att den mest var i vägen. En riktig dammsamlare var den dessutom. Nu har den sin plats i källarförrådet sedan flera år tillbaka, och där gör den sig bra. Jag har ändå ingen plats för den i lägenheten längre, och den har egentligen aldrig betytt mer för mig än andra prydnadssaker.” - Eva, född 1965.

Som Bringéus förklarar behöver det emotionella förhållandet till ett föremål inte endast vara positivt laddat (Bringéus 1990:33), vilket Evas förhållande till sin ärvda spinnrock är ett exempel på. Eva berättar att hon till en början tyckte mycket om spinnrocken, att ”[...] den passade så fint in i vårt hem, i vårt vardagsrum, just då [...]” men att hon med tiden tröttnade på den och att den ständigt stod i vägen. Hon beskriver att hon kom att se på spinnrocken som en dammsamlare då den ”[...] praktiskt taget sög åt sig damm och var ständigt i behov av att dammas och torkas av”. Eva berättar att hon numera anser att den gör sig bra i källarförrådet, utom synhåll. Bringéus förklarar att människans bundenhet till ting skiftar individuellt och att känslobindningarna till ett föremål över tid inte nödvändigtvis behöver vara statiska ens för en och samma person, utan kan komma att skifta och anta nya former (Bringéus 1990:33). Utöver den emotionella förändringsresa som Eva vittnar om kan spinnrocken också sägas ha genomgått en förändringsresa på det vis att den har gått från att ha funktionen som nyttoföremål hos Evas förfäder till att bli dekorationsföremål i hennes

vardagsrum, till att slutligen förflyttas till ett källarförråd där den nu har varit stående i många år och kommit att bli någonting som "[...] förvaras i väntan på bättre tider", som hon berättar.

"I kaffekvarnen som jag har efter farfars mor finns lite, lite kaffe kvar. Det är en mysig känsla och tanke, tycker jag, att fortfarande kunna känna doften av kaffe i den sedan sist den användes. Jag är väldigt glad i den och förvarar den på en hylla i köket så att den syns. Jag har också ett baksåkåp efter farmor, som farfar har tillverkat. Jag vet att farmor använde det när hon skulle jäsa bull- och bröddeg, och jag har det som dekoration i hallen med några fina saker i." - Anna, född 1963.

Det är framförallt intresset för gamla ting som har medfört att föremål har kommit att ges möjligheten att genomgå funktionsförändringar, menar Bringéus, och tar som exempel hur en smörkärna med enkelhet kan komma att bli ett paraplyställ och hur en skottkärra kan förvandlas till ett ställ för växter och blomster (Bringéus 1990:22). Såväl Evas spinnrock som det baksåkåp och den kaffekvarn som Anna har ärvt efter sin farmor respektive farfars mor brukades förr i tiden som nyttoföremål och har, då de bytt ägare, tillskrivits nya funktioner i form av prydnadsföremål. Bringéus förklarar att den vanliga utvecklingen för ett föremål som genomgår en funktionsförändring är att den går mot en allt lägre status, men att uttjänta nyttoföremål som transformeras till prydnadsting anses få förhöjd status (Bringéus 1990:22) - någonting som både Eva och Anna vittnar om vad beträffar spinnrocken, kaffekvarnen och baksåkåpet. Evas spinnrock har dock genomgått ytterligare en transformering i och med flytten till källarförrådet, nämligen den från prydnadsting till någonting som endast förvaras, utom synhåll och, som hon beskrev det, "[...] i väntan på bättre tider".

5.2 Dockornas väg från leksakslådan till vitrinskåpet

"När jag får egna barn vill jag berätta om dockorna och varifrån de kommer. Jag vill berätta om farmor och vad jag vet om hennes liv. Dockorna kommer aldrig vara leksaker igen, som de var när jag var barn. Man kan få titta på dem, men absolut inte leka med dem." - Sara, född 1991.

De fem babushkadockor som Sara har i sin ägo var det egentligen hennes äldre bror som ärvde efter deras farmor då hon gick bort. "Han fick aldrig med sig dem när han flyttade till Piteå, och av

någon anledning hamnade de hos mig”, berättar Sara och tillägger att hon helst inte ser att de flyttar från henne nu, men att ”[...] det är klart att han får tillbaka dem om han ber om dem, men han verkar i ärlighetens namn inte så intresserad, så förhoppningsvis får de stanna här”. Hon förklarar att hon inte värdesatte dem särskilt högt efter farmoderns bortgång men att hon minns dem från när hon var barn och att de minnena, tillsammans med själva dockorna, har kommit att växa sig mer betydelsefulla sedan brodern flyttade till Piteå och dockorna därmed hamnade hos henne.

”Farmor var sjuk i KOL och orkade inte vara så aktiv, så istället för att leka vilda lekar brukade vi rita och spela spel när jag hälsade på henne. I samma låda som hon förvarade spel, kriter och leksaker fanns babushkadockorna.” - Sara, född 1991.

Sara beskriver hur farmodern brukade låta henne gissa hur många dockor som fanns kvar då hon skalat av en efter en av dem, till hon nådde den sista lilla dockan i mitten: ”Det var vårt sätt att leka, och jag fick pyssla själv med dockorna också. De var verkligen till för att lekas med, det var tydligt. Farmor verkade inte alls ha varit rädd om dem på det sättet”.

”Farmor var från Ungern och i botten av den största av dockorna står det att de är tillverkade i Sovjetunionen. Det tycker jag är extra roligt. Sedan de flyttade in hos mig har de alltid stått synliga och idag förvarar jag dem i det nya vitrinskåpet i vardagsrummet. Jag tänker på farmor när jag ser dem och jag är väldigt, väldigt, väldigt rädd om dem.” - Sara, född 1991.

Sara är tydlig med att babushkadockorna inte längre är till för lek som de var då hon som barn besökte sin farmor. Hon berättar att hon, då hon själv får barn, vill berätta om dockorna, deras ursprung och om farmodern, men att hon inte vill att de ska betraktas som leksaker igen: ”Man kan få titta på dem, men absolut inte leka med dem”, säger hon vänligt men bestämt.

Bringéus förklarar att det inte är ovanligt att barn under lek tillskriver föremål andra och nya slags betydelser, att de på ett vis omdefinierar föremålen. Barn är, menar Bringéus, inte lika fixerade som vuxna vid att ett specifikt föremål har en bestämd funktion (Bringéus 1990:22). Sara vet inte om babushkadockorna tjänade ett annat syfte innan de fick funktionen som leksaker till barnbarnen, om farmoderns egna barn - Saras far och fastrar - lekte med dem som små, såsom Sara och hennes bror gjorde, eller om de då snarare var att betrakta som prydnadsföremål:

”Det hade varit roligt att veta mer om dem, vad de betydde för farmor och vad hon använde dem till. Jag har aldrig tänkt på det innan. Kanske var det pappa och hans systrar som ’gjorde’ dem till leksaker, fastän de från början inte var det. Det får jag nästan fråga pappa om och höra vad han minns om det.” - Sara, född 1991.

Wettstein förklarar att föremål kan genomgå olika stadier och användas på varierande sätt efter behov och situation, och att de, vilket också Bringéus talar om, i nya situationer med nya ägare tillskrivs nya betydelser och meningar (Wettstein 2009:134). Vad babushkadockorna beträffar gick de från att vara leksaker i en leksakslåda till att bli prydnadsföremål i ett vitrinskåp. Vad de från början var tänkta som, det vet vi inte, och vi vet heller inte vad det kommer att bli av dem i framtiden. Sara berättar att hon hoppas på att hennes barn vill ta över dem efter henne, ”[...] men det spelar mig egentligen ingen roll vad de gör med dem, så länge de bevaras och inte slängs iväg”

6. AVSLUTNING

Syftet med denna kandidatuppsats har varit att undersöka människors förhållande till sitt arvegods. Materialet har samlats in genom intervjusamtal samt från skriftligt inkomna berättelser - bådadera med en intervjuguide som underlag. Intervjuguiden har bestått av samtalsämnen och -frågor rörande varför det specifika arvegodset finns bevarat hos respektive informant, hur det ärvda föremålet brukas idag jämfört med tidigare, vilka tankar som förekommer kring föremålets framtid och vilka eventuella minnen, historier, känslor och erfarenheter som finns kopplade till föremålet. Informanterna som har deltagit i studien har alla tillgång till ett eller flera materiella arvegods. Föremålen är av olika slag, har brukats på skilda sätt och har funnits i de respektive informanternas ägo olika länge. Det inkomna materialet har analyserats med stöd i tidigare forskning och utifrån teorier om hur människor kan sägas ha ett emotionellt förhållande till föremål, hur föremål kan sägas vara minnesladdade, fungera som förbindelselänkar samt genomgå funktionsförändringar.

Vad som har kommit att bli tydligt för mig under studiens gång är hur komplext och mångdimensionellt en människas förhållande till ett föremål kan vara. Jag har kommit få en större förståelse för hur minnen som omgärdar ett arvegods - såvida det faktiskt finns minnen som omgärdar det - inte nödvändigtvis behöver vara av föremålet i sig, utan i vissa fall kan kopplas samman med den tidigare ägaren, eller kanske till en tidigare i livet inträffad händelse eller situation

som själva föremålet inte har någonting med att göra. Jag har också kommit att få en insikt i hur en människa kan sägas ha ett emotionellt förhållande till ett föremål, och att detta emotionella förhållande inte sällan beror på att föremålet är just minnesladdat. Emotionerna - känslorna - behöver dock inte vara positivt laddade; de kan likväl ha en negativ laddning eller överhuvudtaget inte förekomma. I arbetet med studien har jag också fått en djupare bild av hur arvegods kan sägas fungera som aktiva förbindelselänkar på så vis att de kan upprätthålla en slags kommunikation mellan det frånvarande och det närvarande, mellan människor tillhörande olika generationer, mellan skilda platser och olika tider. Materiellt arvegods behöver således inte vara ”döda ting”, utan kan alltså betraktas som levande i den bemärkelse att de på ett vis *gör* någonting då de länkar samman och upprätthåller en kommunikation med exempelvis det levande och det döda. Att föremål kan genomgå funktionsförändringar där de går från att brukas eller betraktas på ett visst sätt, till att få helt nya och andra användningsområden är också någonting som jag har fått ett vidare grepp om, liksom det om att människor som upprätthåller och förmedlar de minnesavspeglande berättelser som kan omgärda föremål på samma gång blir både förvaltare och förmedlare av ett kulturarv - och, vad kanske främst arvegods beträffar, då av det *egna* kulturarvet.

I uppsatsen presenteras Sara och det minnesladdade halssmycke som hon har efter sin farmor och som hon har kommit att få ett emotionellt förhållande till. Genom åren har smycket kommit att tillskrivas en helt ny funktion och innebörd, nämligen den som turföremål, och det kan också, åtminstone vid särskilda tillfällen, komma att ses som farmodern personifierad. Sara har också en uppsättning babushkadockor efter sin farmor, vilka har kommit att genomgå en tydlig funktionsförändring. Då Sara som barn besökte sin farmor fick hon fritt leka med dockorna, men sedan de flyttade hem till henne efter farmoderns bortgång har funktionen som leksak helt och fullt ersatts av den som prydnadsföremål, och hon ser helst inte att de någonsin leks med igen. I uppsatsen presenteras också Eva och den chiffonjé som hon har kommit att ta över efter sina föräldrar och som har funnits i släkten på faderns sida sedan hennes farfars far beställde den av en bysnickare i början av 1880-talet. Att Eva upprätthåller och förmedlar de minnen - sina egna såväl som andras - och minnesavspeglande berättelser som omgärdar möbelen gör henne till såväl förmedlare som förvaltare av ett kulturarv - ett kulturarv som också är hennes eget. Ett arvegods som Eva inte brukar i lika stor utsträckning som chiffonjén är den spinnrock som har kommit att genomgå en funktionsförändring i flera steg, nämligen från den som nyttoföremål hos Evas förfäder, till prydnadsföremål i hennes vardagsrum, till dagens plats i ett mörkt källarförråd sedan hon tröttnade på att den ständigt stod i vägen och samlade damm på sin forna plats som prydnad i

lägenheten. Den bibel, buskros och de påskliljor som tillhör informanten Anna och som också presenteras i uppsatsen är goda och tydliga exempel på föremål som kan sägas fungera som förbindelselänkar. Just buskrosen och påskliljorna binder Anna samman med sin mormor, som hon inbillar sig kan ha planterat och satt rosen såväl som liljorna under sin ungdom, och bibeln som länkar henne till sin mormors mor som ofta gick den långa vägen till sockenkyrkan under sin livstid och som har nedtecknat namnen på sina sju barn - Annas mormor inkluderad - på första sidan inuti bibeln. Både Anna, hennes mormor och mormors mor föddes och växte upp i samma lilla socken - någonting som, också det genom föremålen, får Anna att känna sig sammanlänkad även med platsen. Från faderns sida har Anna ärvt en kaffekvarn och ett bakschåp - bådadera exempel på föremål som har genomgått funktionsförändringar på så vis att de tidigare, hos Annas förfäder, brukades som nyttoföremål, och nu har funktionen som prydnadsföremål hemma hos henne själv. Ytterligare ett arvegods som presenteras i uppsatsen är den trävagg som Julia har ärvt efter sin farfars sida av släkten och som hon idag använder som förvaring till blommor i sitt vardagsrum. Julia och hennes båda äldre systrar, alla tre födda under 1960-talet, var de sista av släktens barn som låg i vaggan, och dessförinnan har den sedan tillverkningen år 1833 brukats av många i släkten. Julia har kommit att se vaggan som någonting som binder samman flera generationer i sin släkt, och trots att hon inte har vågat använda den till sina egna barn hoppas hon på att de, när de är vuxna, vill föra den vidare ner genom kommande släktgenerationer. Ytterligare arvegods som presenteras i denna uppsats, och som även de kan sägas fungera som förbindelselänkar, är den gosedjursnalle och de tre tavlor med äppelmotiv som Erik har ärvt efter sina farföräldrar. För Erik är dessa föremål betydelsefulla framförallt av den anledning att han ser dem som ett slags bevis på att farföräldrarna har funnits och, på ett sätt, fortfarande finns. Han menar att så länge som han har föremålen hos sig kan farföräldrarna aldrig helt försvinna. Eriks arvegods kan på så vis sägas upprätthålla en kommunikation mellan honom själv och farföräldrarna - en slags förbindelselänk som gör det möjligt för honom att fortsatt "hålla kontakten" med dem, trots att de har varit borta sedan flera år.

Helena: "Vad har du för förhållande till ditt arvegods? Går det att beskriva?"

Eva, född 1965: "Det går inte att sätta fingret på. Det är inte som till andra saker, vanliga saker som jag har köpt själv. Någonting är det, men jag vet inte om det går att förklara."

Till alla de ärvda föremål som har presenterats i denna uppsats finns olika tankar, minnen, historier, känslor och erfarenheter kopplade. Vissa av föremålen omgärdas av fler minnen och berättelser än

andra, somliga har en mer omfattande känslomässig laddning än de övriga och en del av dem har genom åren genomgått fler funktionsförändringar än resterande. Vad alla dessa föremål har gemensamt, utöver det faktum att de är ärvda, är att det finns - eller åtminstone har funnits - *något* som på ett eller annat vis gör dem betydelsefulla. Detta *något* som ger föremålen sin betydelse- och meningsfullhet är för vart och ett av dem olika, men det finns där, oavsett om det utgörs av minnen av en dopceremoni för en gosedjursnalle, en berättelse om en religiös mormors mor eller vetenskapen om nyttjandet av en vagga som en obruten släkttradition, vilken upprätthållits av flera generationer sedan en lång, lång tid tillbaka. Nämnvärt är att flertalet av de presenterade föremålen är minnes- och känsloladdade på samma gång som de tydligt kan sägas fungera som förbindelselänkar, och samma föremål kan genom åren också ha genomgått flertalet funktionsförändringar. Det ena behöver med andra ord inte nödvändigtvis utesluta det andra.

Inledningsvis i uppsatsen berättade jag om finrummet i den timmerstuga mitt i den dalsländska skogen på Kroppefjäll som mina morföräldrar bodde i då jag var barn. Jag berättade om arvegodset som gömde sig bakom den ständigt stängda dörren till rummet och om de skämtsamma historier om hur mormor skulle bjuda kungen på kaffe i detta rum, mitt bland det fina arvegodset, då han kom på besök. Jag berättade att mina korta visiter i detta mytiska finrum var den huvudsakliga anledningen till valet av studieämne till denna kandidatuppsats, nämligen just arvegods, och om människors förhållande till sina ärvda ting - ett val som jag inte har kommit att ångra. Nu vill jag veta ännu mer om vilka ärvda föremål som gömmer sig i människors hem, i vitrinskåp såväl som i källarförråd. Jag vill veta mer om varför de finns där och vilka tankar, minnen, känslor och historier som omgärdar dem. Jag vill veta vad de används till, och vad de tidigare brukades som. Jag vill samtala om dem och försöka förstå det komplexa och mångdimensionella förhållande som finns mellan dem och deras respektive ägare. Och allra helst skulle jag vilja resa tillbaka till min barndom, till den dalsländska skogen och till timmerstugan, för att göra ett sista besök i mina morföräldrars finrum. Jag skulle ställa frågor om möblemanget, om alla prydnader. Jag skulle peka på fotografierna och ta reda på vilka de föreställde, luska ut från vilka tillställningar de torkade blombuketerna kommit. Jag skulle fråga dem, mormor och morfar, om vad de minns, vad de tänker och vad de känner då de vilar blicken på och stryker med händerna över föremålen. Jag skulle fråga dem om vad de har för förhållande till arvegodset i sitt finrum, mitt i den dalsländska skogen på Kroppefjäll.

7. KÄLLOR

7.1 Otryckta källor

7.1.1 Intervjuer

Intervju 1

Pseudonym: Eva

Födelseår: 1965

Intervjudatum: 2014-11-27

Intervju 2

Pseudonym: Sara

Födelseår: 1991

Intervjudatum: 2014-11-28

Intervju 3

Pseudonym: Julia

Födelseår: 1967

Intervjudatum: 2015-01-14

Intervju 4

Pseudonym: Erik

Födelseår: 1987

Intervjudatum: 2015-03-02

7.1.2 Skriftligt inkommet material

Person 1

Pseudonym: Anna

Födelseår: 1963

Inkommet: 2014-11-26

7.2 Tryckta källor

7.2.1 Litteratur

Alin, Margareta & Åkesson, Lynn (red.) 2006: "Kulturen 2006". I: Åkesson, Lynn (red.) 2006: *Överflöd. Mellan minnesvärt och bortglömt*. Lund: Kulturen.

Bergvall, Clas 2007: *Liv, lust och mening. Om krukväxters kulturella betydelser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Bringéus, Nils-Arvid 1990: "Människan och föremålen". I: Arvidsson, Alf et al. (red.) 1990: *Människor & föremål. Etnologer om materiell kultur*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Daun, Åke & Furingsten, Agne 1995: "Inledning". I: Daun, Åke (red.) 1995: *Ting, kultur och mening*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Ek-Nilsson, Katarina & Meurling, Birgitta (red.) 2014: *Talande ting. Berättelser och materialitet*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

Forsberg, Anna Maria & Sennefelt, Karin (red.) 2014: *Fråga föremålen. Handbok till historiska studier av materiell kultur*. Lund: Studentlitteratur.

Frihammar, Mattias 2010: *Ur svenska hjärtans djup. Reproduktion av samtida monarki*. Stockholm: Bokförlag Carlsson.

Frykman, Jonas & Ehn, Billy (red.) 2007: *Minnesmärken. Att tolka det förflutna och besvärja framtiden*. Stockholm: Bokförlag Carlsson.

Fägerborg, Eva 2011: "Intervjuer". I: Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) 2011: *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Gunnemark, Kerstin 2004: *Minnenas Galleri. Om minnesskåp och kulturarv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Gunnemark, Kerstin 2006: *Ung på 50-talet. Om förälskelser, mode och boende i en brytningstid*. Stockholm: Bilda Förlag.

Larson, Gunnel 1977: *Gamla ting berättar*. Stockholm: LTs förlag.

Pripp, Oscar 2011: "Reflektion och etik". I: Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) 2011:

Etnologiskt fältarbete. Lund: Studentlitteratur.

Silvén, Eva & Björklund, Anders (red.) 2006: *Svåra saker. Ting och berättelser som upprör och*

berör. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Valeri, Renée et al. (red.) 1996: *Tycke och smak. Sju etnologer om estetik*. Stockholm: Carlsson

Bokförlag.

Wettstein, Margrit 2009: *Liv genom tingen. Människor, föremål och extrema situationer*. Eslöv:

Bokförlag Symposion.

8. BILAGA

8.1 Intervjuguide

Berätta om föremålet

- vem har du ärvt det av?
- när ärvde du det?
- varför ärvde du det?
- hur gick det till när du fick det?

Minnen kopplade till föremålet

- har du barndomsminnen eller liknande kopplade till föremålet?
- finns det minnen som inte har direkt koppling till föremålet men som rör sig kring det?
- har du fått ta del av andras minnen kopplade till föremålet?

Föremålets användningsområde

- vet du vad föremålet användes till/som innan du tog över det?
- vad använder du föremålet till/som?
- var i ditt hem, eller på vilket sätt, förvaras föremålet?
- vilken är anledningen till att föremålet förvaras just där eller på det sättet?

Föremålets framtid

- hur ser du på föremålets framtid?
- vill du att föremålet fortsätter gå i arv, till exempelvis dina barn?
- hur skulle du önska att föremålet användes i framtiden?